

En dansk festskrift till det hundraåriga Finlands ära

Jens E. Olesen (red.), *Danmark og Finland i 100 år (1917–2017) – En fælles nordisk historie*, 338 s., ill., Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte Bd. 24, Greifswald 2017.

FÖR ATT HEDRA Finlands hundraåriga självständighet utgavs från dansk sida en antologi om dansk-finska relationer under de senaste hundra åren. Huvudredaktör är Jens E. Olesen, professor emeritus i nordisk historia vid universitetet i Greifswald, men projektet är en dansk idé med många skribenter som deltagit i utgivandet med artiklar inom många olika ämnesområden. Exempelvis har Maire Marjatta Sindal Olesen skrivit en artikel om sina egna upplevelser av att som krigsbarn först resa till Danmark, sedan återvända till Finland och slutligen bosätta sig i Danmark. Även ett antal föreningsmedlemmar har bidragit med artiklar för att belysa olika finsk-danska föreningsars verksamhet. De flesta skribenterna är danskar, men även några finländare har bidragit med artiklar.

Fokus i verket ligger på första halvan av 1900-talet och de dramatiska krigsåren. Här belyses hur danska frivilliga deltog i finska inbördeskriget 1918 och i vinter- och fortsättningskrigen, samt hur Danmark tog emot finländska krigsbarn under andra världskriget. Också Danmarks och Finlands gemensamma öden under senare hälften av 1900-talet och början av 2000-talet behandlas i verket. 1900-talets första hälft behandlas i sex artiklar och i de åtta övriga behandlas tiden efter detta.

Flera sakkunniga har bidragit med artiklar om sina specialområden, men som helhet behandlar verket inte Danmarks och Finlands gemensamma historia eller relationer under åren 1917–2017 på ett heltäckande

eller jämnt sätt. Författarna behandlar olika delar av en gemensam historia mellan Danmark och Finland genom fallstudier, där varje enskilt ämne behandlas mycket gediget, samtidigt som en hel del ämnen faller bort. Exempelvis finns det inga artiklar om den nordiska välfärdsstaten eller välfärdssamhället, där man kunde ha hittat gemensamma beröringspunkter.

En annan kritisk synpunkt gäller valet av pärm bild: bilden är en karta från Olaus Magnus verk med den latinska texten *Carta marina et descriptio septemtrionalium terrarum ac mirabilium rerum in eis contentarum diligentissime elaborata anno dni 1539*. Kartan är en vacker illustration, men som läsare kan man fråga sig varför en illustration från 1539 valts som pärm bild till ett verk som behandlar Finlands och Danmarks gemensamma knutpunkter under åren 1917–2017. Kunde ett fotografi av något slag från 1900-talet eller möjligen ett konstverk från denna period ha varit lämpligare? Bilden är kanske inte ändå helt omotiverad. Gissningsvis har den en koppling till Jens E. Olesens eget expertisområde, som är senmedeltiden och den tidigmoderna tiden i Nordens historia (Olesen doktorerade om Kalmarunionen).

Av artiklarna framgår det att Finland ur ett danskt perspektiv ofta genom 1900-talets historia betraktas som ett land som hör till Norden och kanske till och med som ett bålverk mot öst, särskilt under första och andra världskriget. Gällande Finlands förhållande till Ryssland i fråga om Karelen har Danmark haft en egen motsvarighet: de danskspråkiga områdena i Slesvig var fortfarande tyska under första världskriget och danskar har kunnat identifiera sig med Finland som hotats av en större stormaktsgranne och som haft karelska gränsområden som en motsvarighet till Slesvig. (Efter freden i Versailles 1920 hölls en folkomröstning i Slesvig och på basis av röstningsresultatet återförenades huvudsakligen dansk-talande Nordslesvig med Danmark.)

Redaktören Jens E. Olesen har skrivit om nordiska medlingsförsök under finska inbördeskriget 1918. Bland de nordiska länderna befann sig Sverige i en nyckelposition ur diplomatisk och politisk synpunkt, men det fanns även vilja och intresse i de andra nordiska länderna att följa med händelserna och att medla i det finska inbördeskriget samt att hjälpa Finland. Särskilt efter inbördeskriget arbetade de nordiska länderna för att få kornleveranser till Finland. Följande år, 1919, grundades föreningen Norden, till vilken Finland anslöt sig 1924. Olesen konstaterar att det finska inbördeskriget ser ut att ha varit betydelsefullt för de nordiska staternas interparlamentariska grupper och deras samarbete. Slutsatsen är säkerligen helt korrekt, eftersom ett praktiskt samarbete i mindre skala ofta varit ett sätt att ytterligare främja ett större nordiskt samarbete.

Enligt artiklarna om de danska frivilliga (om 1918 av Jakob Eberhardt och om 1939–1945 av Jan Ahtola Nielsen) var motivet för många danskar

att försvara det lilla nordiska landet Finland och att behålla det som en del av Norden och Västeuropa. Även kommunistkräcken och rädslan för att bolsjevismen skulle spridas motiverade danskar att ställa upp 1918, 1939–1940 och 1941–1944. Jämför man dessa krig förekom det mest danskar i Finland under vinterkriget, då cirka ettusen danska frivilliga befann sig i Finland.

En del av den danska frivillighjälpen bestod av humanitär hjälp i form av läkare, sjukskötare och flygmekaniker, men också 17 stridspiloter och flera hundra danska frivilliga soldater ställde upp i vinterkriget. Antalet stupade danskar uppgick till sex. Av hela kåren på cirka ettusen man var det endast piloterna och en dragonofficer som deltog i själva krigshandlingarna, men över femhundra soldater i den danska frivilligkåren valde att stanna kvar i landet efter att kriget tagit slut. Den danska Finlandskåren var först i Uleåborg, och i slutet av kriget flyttades en del av soldaterna till Hangö. Efter freden i Moskva befann sig drygt femhundra danskar också i Lovisa. I april kom bud om att Tyskland hade ockuperat Danmark. Under dessa omständigheter hemförlovades danskarna i maj, men 170 danskar önskade stanna kvar i Finland. Många av dem fick arbete inom skogs- och jordbruket. Med tanke på Danmarks storlek och geografiska läge var den danska insatsen i vinterkriget mycket stor, trots den delvis uteblivna fronttjänsten för merparten av den danska kåren. Dessutom befann sig också Danmark i en hotfull situation i och med att Tyskland samma vår ockuperade Danmark.

Danmark tog emot 3 764 finländska krigsbarn (enligt Veikko Tapio Juhls artikel) medan Norge i jämförelse tog emot färre än 200 krigsbarn. Danmark var liksom Norge ockuperat av Tyskland från 1940 men saknade en exilregering på den allierade sidan, och fortsatte också under fortsättningskriget att ta emot finländska krigsbarn. (Nazistockuperade Norge tog inte emot finska krigsbarn under fortsättningskriget och exilregeringen i Storbritannien bröt de diplomatiska kontakterna med Finland.) Eftersom både Finland och Danmark på olika sätt stod i ett samarbets- och beroendeförhållande till Tyskland, Danmark som ett tyskockuperat land och Finland som en de facto allierad till Tyskland från och med 1941, i ett krig mot den gemensamma fienden Sovjetunionen kunde Danmark och Finland även fortsättningsvis samarbeta. Enligt Juhl var den danska frivilligkåren i fortsättningskriget trots allt betydligt mindre motiverad än under vinterkriget, cirka etthundra frivilliga deltog den här gången, varav en stor del åkte tillbaka hem efter återerövringen av Hangö där den danska legionen deltog i striderna. En del stannade dock kvar i Finland och skickades till östfronten.

Under vinterkriget såg man alltså Finland som en liten nordisk rättsstat och demokrati som hotades av en övermäktig fiende. Detta fick andra

nordiska länder att uttrycka stark sympati för Finland. Detta gällde särskilt Sverige, men också Danmark bidrog med hjälp – mest i fråga om frivillig och materiell sådan. I fortsättningskriget var sympatittringarna inte lika varma på grund av Tysklandskopplingen, men trots detta fortsatte den danska hjälpen till Finland, eftersom bägge länderna tillhörde det tyskkontrollerade Europa och kunde fortsätta att ha förbindelser med varandra.

Krigsbarnstemat hänger också ihop med andra världskrigets dramatiska händelser. Maire Marjatta Sindal Olesen har berättat om sina egna erfarenheter som krigsbarn i Danmark, till exempel om hur hon nästan helt hade glömt det finska språket då hon återvände till Finland. Hon kom senare att bosätta sig i Danmark. Hennes artikel, tillsammans med Veikko Tapio Juhls artikel om Finlandshjälpens organisation, belyser den humanitära insatsen från Danmark under andra världskriget, vilket är ett tema som sällan diskuteras i Finland. Att Danmark, och i lite mindre omfattning Norge, bistod Finland under andra världskriget är en sak som ofta faller i skuggan av Sveriges mycket större insatser i fråga om krigsbarn och frivillighjälp (även om läroböcker i historia ibland kort nämner att även Danmark tog emot finländska krigsbarn). Därför är artiklarna värdefulla påminnelser om att även Danmark tog emot krigsbarn, och att danska medborgare frivilligt bistod Finland relativt aktivt under andra världskriget med tanke på omständigheterna. Även frivilligorganisationerna i Danmark spelade en stor roll när det gällde att samla in medel och mobilisera frivilliga danskar för Finlandshjälp, vilket framgår av Veikko Tapio Juhls artikel.

I förordet till verket säger Olesen att antologin behandlar teman inom det politisk-kulturella fältet, men inte så mycket de ekonomiska och handelsmässiga relationerna. Detta är förståeligt, men exempelvis kunde man kanske ha inkluderat någon artikel om det nordiska samarbetet mellan länderna eller om något välfärdsstatstema, såsom gemensamma utbyten i fråga om uppbyggandet av en nordisk välfärdsmodell i de respektive länderna. Artikeln om Finnebyen i Århus kommer kanske närmast detta tema, eftersom skribenten Aarnio-Faaborg i den visar att man i Danmark först inte insåg möjligheten att bygga i trä på samma sätt som finländare gjorde. Puutalo Oy från Finland levererade från och med 1945 122 trähus till Århus, varav samtliga var 56 kvadratmeter stora. Inledningsvis var ortsborna skeptiska till att bo i trähusen, men Finnebyens hus har under sjuttio år så småningom uppnått en kultstatus och de praktiska och välbyggda husen representerar i dag också ett slags ekologiskt byggande. Efter andra världskriget var det också mindre bemedlade som kunde flytta in i trähusen då det fanns en stor brist på hus och lägenheter. Därmed är det detta ämne som närmast berör välfärdssamhällstanken och den nordiska

modellen, i form av det praktiska byggandet av hus och exporten av finskt träbyggande till Danmark för att råda bot på bostadsbristen. På sätt och vis kunde man också tänka sig att detta var ett slags tack till Danmark för den hjälp som Danmark hade erbjudit i form av frivillighjälpen och med försörjandet av finska krigsbarn under andra världskriget. Även om detta kanske inte sägs rakt ut i artikeln och även om Puutalo Oy:s styrelse möjligtvis tänkte detta som en ren handelsaffär, var handelsförbindelser av detta slag en fortsättning på de tidigare nordiska dansk-finska förbindelserna från andra världskriget och tiden före det.

Professor Norbert Götz behandlar i sin artikel likheter och olikheter i den process där Finland och Danmark ungefär samtidigt efter andra världskriget ansökte om att bli medlemmar i FN. Götz försöker avmystifiera tidigare tolkningar och hävdar att man i Danmark förhöll sig mer skeptiskt till FN-medlemskapet och att man i Finland var mer positivt inställd än vad man i traditionella nationalistiska historietolkningar hävdade. Finland nekades till att börja med inträde i FN (år 1947, då Sovjetunionen med sitt veto nekade Finland och Italien inträde som en reaktion mot att Ungern, Rumänien och Bulgarien fått avslag på sina ansökningar), vilket man enligt Götz inte velat lyfta fram i den nationella finska historieskrivningen. I Danmark har man också i sekundärlitteraturen behandlat Danmarks medlemskap som en självklarhet, fastän reaktionerna och sympatitytringarna var ganska reserverade till att börja med om man ser på hur man i Danmark behandlade FN-medlemsfrågan i samtiden. Som en tysk historiker med kännedom om Nordens historia har Götz ett annat sätt att se på Finland och Danmark, utan de nationella eller nordiska glasögonen. Han har således kunnat dekonstruera både de nationella och de nordiska tolkningarna av de bägge ländernas FN-ansökningar och medlemsprocesser.

En av artiklarna behandlar den finländske historikern Jarl Gallén och hans samarbete med den danska kollegan John Lind, som också är artikelns författare. Gallén och Lind arbetade länge tillsammans gällande Nöteborgsfredens gräns, eftersom Lind var specialiserad på medeltidshistoria och kunnig i ryska språket. Ryska texter förekom i källmaterialet om Nöteborgsfreden och därför var Lind en lämplig medarbetare till Jarl Gallén. Lind beskriver i sin artikel samarbetet med Gallén och hurdan han var som person och historiker. Gallén och Lind kom under sitt arbete fram till att området norr om Nöteborgsfredens gräns (det vill säga ungefär nordöstra bukten av Bottenviken, erämarkerna i Karelen och Savolax, Lappland och området fram till Vita havet) användes av både Sverige och Novgorod för beskattning och ekonomisk utvinning, vilket var en tolkning som avvek från den vedertagna uppfattningen bland finländska historiker. Efter kritisk granskning av källorna menade Gallén och Lind

att gränsen var relativ och att bägge parter ansåg att områdena och nomadfolken norr om gränsen kunde beskattas och utnyttjas. Likaså ansåg de att det inte fanns en klar gräns i norr. Lind hade studerat källor – de så kallade nävertexterna från Novgorod – som hittades i Sovjetunionen under 1950-talet där novgorodiska skatteindrivare kommenterade att man inte skulle göra ”kajanerna” (i området *Kajano more* förmodligen vid Bottniska viken) arga. Lind har kunnat belysa processerna bakom kulisserna och hurdan Gallén var som person och historiker.

Galléns elev fil.lic. Henry Rask har skrivit en artikel om Kulturfonden för Finland och Danmark. Rask har gjort en lång karriär vid Helsingfors universitet och vid Hanaholmens kulturcentrum. Hans specialområde som universitetslektor var Norden och Finlands kontakter till Skandinavien ur ett historiskt perspektiv. I sin artikel nämner Rask bland annat att föreningen Pohjola-Norden i begynnelsen av kalla kriget betraktades som en folklig motpol till föreningen Finland-Sovjetunionen. Här framgår hur viktigt det var att Finland hade goda relationer till de nordiska länderna, inklusive Danmark, och hur man försökte knyta Finland till de övriga nordiska länderna under kalla kriget. Man försökte skapa en bro till Västeuropa för att inte bli för beroende av relationen till Sovjetunionen. I denna artikel kommer det finländska nordiska perspektivet under kalla kriget fram.

I de resterande artiklarna behandlas föreningar och heraldik. I fråga om föreningsverksamheten har den långvariga styrelsemedlemmen Heini-Sisko Koefoed skrivit om Københavns Finske Forening 1904–2017, lektor Carl-Thomas von Christierson om Dansk-Finsk Forening 1922–2017 och dirigenten Karin Pedersen om Dansk klub i Helsingfors 1902–2017. Artiklarna behandlar det dansk-finska föreningslivet i bägge länderna och hurdana öden föreningarna och dess medlemmar genomlevt under ett sekel. Den heraldiska konstnären och historikern Ronny Andersen har skrivit om de finska presidenternas vapen i den danska Elefantorden. I orden har de finska presidenterna haft rätt att utforma sina egna vapen och deras symbolik presenteras med illustrationer i Andersens artikel.

Sammanfattningsvis kan man säga att den danska festskriften till det självständiga Finlands ära har lyckats samla fjorton experter inom flera områden för att presentera olika ämnen gällande dansk-finska frågor. Artiklarna är välskrivna och innehållsmässigt tar man upp intressanta teman och ämnen som man kanske inte alltid har kommit ihåg eller känt till bland allmänheten i Finland, exempelvis de finländska krigsbarnen i Danmark, eller de danska frivilliga och den humanitära hjälpen under vinterkriget. Eftersom antologin behandlar olika teman som inte helhetsmässigt täcker de dansk-finska relationerna under de hundra åren, kunde en annan rubricering ha varit mer passande. På det hela taget är verket en

fin gest av danskarna och av Danmark för det hundraåriga självständiga Finland och utgör ett exempel på att man också kan ge en gåva till ett land i bokformat. Verket utgör en god dokumentation av två länders gemensamma kulturella, historiska och politiska förbindelser under ett sekel.

Mikael Björk-Winberg